

5. Diverse aspecte controversate

Este foarte interesant de remarcat translația care a avut loc dinspre mediul cultural către mediul economic. Adică la începutul perioadei moderne, grădinile se înființau în mediile sociale conducătoare din punct de vedere cultural – Franța, Anglia. Începând cu revoluția industrială, programul a devenit din ce în ce mai mult determinat de economie și în ziua de azi cele mai bune grădini – din punctul de vedere al tehnicilor de expunere și amenajare și al peisagisticii – le găsim în SUA. Din punctul de vedere al arhitecturii spațiilor interioare, acestea însă sunt adesea simple pașișe sentimentale¹.

5. 1. Aspecte etice ale ținării animalelor în captivitate

Dacă până de curând, percepția asupra grădinilor zoologice era a unui loc care expune animale în fața unui public curios, întrebarea actuală pe care și-o pune o grădină responsabilă este „Ce e cel mai bine pentru animal?”. La Grădina Zoologică din Los Angeles s-a înființat o Comisie de Consultanță asupra Îngrijirii Animalelor, care are ca scop specific dezbateră celor mai delicate probleme de îngrijire și întreținere. Specialiști din diverse domenii, ca zootehnie, conservare biologică, gestiunea resurselor sau etică sunt consultați în luarea deciziilor ce influențează soarta animalelor captive. Exemplele arată, că administrația grădinilor are o sarcină ce poate deveni „divină” în anumite situații, dar că aceste situații sunt inevitabile și ele apar tocmai din necesitatea (morală) de a ține animalele în condiții adecvate.

5. 2. Schimbări comportamentale ale animalelor captive – riscul ținării în captivitate

Grădina zoologică constituie pentru animalele captive un nou tip de ecosistem (Anghi, 1978) – în timp, ei sunt supuși unor schimbări iminente comportamentale. Acest fenomen se numește *zoo effect* și este un prim pas spre domesticirea individului. Cu toate acestea, domesticirea spontană în preistoric a durat mii de secole și a inclus două faze, ca și dezvoltarea instinctelor în condiții de libertate:

---

¹ Se poate remarca o diferență până la urmă între nevoile animalelor și nevoile oamenilor – spațiile pentru primii sunt foarte *corecte*, iar pentru ultimii foarte *discutabile* ca și arhitectură.

supraviețuirea individului, prin orientare, procurarea hranei, contactul cu perechea, selecția perechii, împerecherea, concepția, fătutul natural, îngrijirea până la vârsta separării, maturitatea sexuală și printr-o nouă împerechere, asigurarea *supraviețuirii speciei*. Aceste etape sunt parcurse și în captivitate, dar în relativ scurta durată de timp, cât înseamnă viața unui individ, se produc schimbări genetice foarte reduse, însă grădina zoologică trebuie să fie foarte atentă în manipularea animalelor, să evite pe cât posibil domesticirea indivizilor. „Maleabilitatea” fiecărei specii are și ea un rol, animalele colerice sau cel puțin sangvinice sunt mult mai greu de schimbat – spre norocul speciei, în acest caz.

De ce nu este îmblânzirea o premiză a domesticirii? Nici măcar mai multe generații de indivizi născute în captivitate nu ar fi de ajuns ca animalele să abandoneze forma de comportament dobândită de-a lungul a milioane de ani de evoluție – sălbăticia – și să devină domestice. Însă ele sunt *mai blânde* dacă de mici au fost îngrijite de om, dacă în perioada de acomodare au primit impulsuri pozitive din partea lui.

În cazul *parcurilor safari*, cu toate că la prima vedere asigură un mediu foarte diferit față de cel din grădinile zoologice, succesul lor în a menține animalele sălbatice nu este atât de pronunțat: îmblânzirea este și în acest caz este semnificativă (până la urmă, omul este cel care asigură hrana...), dar din moment ce ea nu este o condiție a domesticirii, nu este un pericol pentru comportamentul sănătos. Pe de altă parte, un safari prezintă mult mai puține modalități și oportunități de învățare pentru vizitatori. Și cu toate eforturile depuse, animalele trăind în condiții simulat naturale, de exemplu fătarea și îngrijirea cu succes a puilor de multe ori este imposibilă fără intervenție umană (așa se întâmplă în general și în grădini) – puii au din start o relație anormal de intimă cu cel care i-a avut în grijă.

În același timp, Konrad Lorenz în experimentele sale cu Corvidae, ajunge la concluzia că „...prin acțiune instinctuală înțeleg o desfășurare în întregime pe căile moștenite ale sistemului central nervos, ca atare aceasta se schimbă la fel de puțin, ca suportul ei histologic (...) acțiunile instinctuale nu se pot deosebi clar de reflexe, numai că sunt mai complexe și influențează întregul animal (...) dacă înlănțuirea acțiunilor instinctuale prezintă varietate, și nu legat doar de diferitele intensități, direcții și calități a stimulilor,

varietatea se datorează integrării comportamentelor învățate² în înlanțuirile lungi, foarte rigide ale reflexelor” (Lorenz, 2001). Această înlanțuire reflex-dresaj se întâlnește atât de des la vertebratele de ordin superior și într-o formă atât de complexă, încât face practic imposibilă despărțirea comportamentului integral instinctual al individului de comportamentul învățat.

Lorenz arată că trebuie făcută diferență între acțiuni instinctuale moștenite, acțiuni transmise de la o generație la alta prin imitare (*nu* învățare) și acțiuni deprinse prin recunoașterea scopului și a metodei (învățare). Acțiunile instinctuale întotdeauna sunt foarte specializate, se referă la o situație, o sarcină sau un obiect anume, sunt rigide și nu se schimbă. Instinctualitatea lor devine evidentă când animalul le execută fără obiect³. Se poate înțelege diferența, în cazul indivizilor crescuți singuri în captivitate. Nu numai că înlanțuirile de reflexe pot fi cu lipsuri, dar pot lipsi inhibiții absolut esențiale – de exemplu să nu-și mănânce pui⁴.

5. 3. Asupra comportamentului vizitatorilor în grădini zoologice

Animalele necesită protecție față de public, la fel de mult ca și publicul față de animale.

Publicul este foarte variat și din păcate, de obicei prea puțin interesat de munca de cercetare din zoo (Anghi, 1978). Sunt care cred că animalele sunt „înrobite”. Alții sunt de acord ca „bestiile” să fie ținute în spatele grătilor, măcar așa nu fac pagube. Sunt care își închipuie că pot să chinuie animalele captive. Sunt mulți, care încearcă să hrănească animalele, de cele mai multe ori cu

---

² Comportamentele învățate sunt de fapt dresate sau auto-dresate. De exemplu, când păsările își construiesc cuibul, este practic imposibil de precis *unde* și-l vor construi, întrucât este o „decizie” integral instinctuală, dar *modul* în care și-l construiesc este vizibil însușit de fiecare exemplar pe parcurs, greșind și corectând repetat. Sunt indivizi – mai ales captivi – care nu reușesc niciodată să-și facă un cuib corect.

³ Respectiv, cu un obiect care seamănă în formă, culoare, dimensiune sau toate împreună, cu obiectul care în mediul natural declanșează acțiunea. Câteodată parametri necesari sunt extrem de greu de stabilit, în alte cazuri acestea sunt destul de evidente. Schimbări subtile ale aceluiași obiect, ale împrejurimilor, sau vârsta diferită a animalului pot rezulta în acțiuni foarte diferite.

⁴ Un alt exemplu foarte interesant este când puii bine hrăniți nu cereau de mâncare, au activat instinctul părinților de a le considera moarte, care le-au aruncat din cuib – chiar omorându-le (Lorenz, 1932).

mâncare total nepotrivită. Organizarea și supravegherea trebuie astfel făcute, încât aceste comportamente deviante să fie excluse sau măcar reduse la minimum. Cea mai bună metodă este de a preveni, deci de a educa publicul.

5. 4. Ecologia în URSS

Un caz izolat foarte interesant arată cum poate degenera o inițiativă idealistă nobilă într-un act de tiranie lipsit de umanitate.

În timpul conducerii URSS de către Lenin, s-a înființat cel mai ambițios proiect de conservare a Naturii din sec. XX (Weiner, 1988). Teritorii vaste au fost rezervate exclusiv cercetării științifice, înțelegerii proceselor biologice din Natură (cu scop academic) și simultan, pentru a fi folosite de societatea sovietică în ideea de a coexista cu Natura într-un fel rațional. De exemplu, eliminarea naturală a paraziților plantelor industriale se putea implementa în agricultură oriunde. Aceste instituții au fost denumite „zapovedniki”. Au fost înființate în toate ecosistemele disponibile, pentru a face cercetarea cât mai flexibilă. Cel mai mare și mai important „zapovednik” a fost la Askania Nova, în Ucraina actuală.

După moartea lui Lenin, pentru o perioadă oamenii de știință aveau oarecare prestigiu social. Însă în anii '30 ideea de „savant” ajunsese să fie considerată burgheză și în ciuda eforturilor de a menține „zapovedniki”-urile în afara sferei politice și economice, dedicate în întregime cercetării nobile, așa cum intenționase Lenin, două tendințe ostile acaparau cu repeziciune societatea sovietă: imposibilitatea de a se sustrage de la competiția economică cu lumea capitalistă și noile concepte „utilitare” față de Natură impuse de Stalin⁵ – aclimatizarea în locul înțelegerii și respectării ei.

---

⁵ Decret din 1930: „țelul final al *aclimatizării*, înțeles în sensul larg, este rearanjarea profundă a lumii vii – nu numai partea dominată deja de umanitate, ci și partea rămasă sălbatică. În termeni generali, toate speciile sălbatice vor dispărea, fie extinse, fie domesticate. Toată natura va trăi, prospera și muri la voința umană și în acod cu intențiile lui. Acestea sunt perspectivele grandioase care ni se deschid în față”. (Weiner, 1988)